

לוחות השנה של כת מדבר-יהודה

ש. טלמון

מועד מנוחת יום הכיפורים... לבלעם ולהכשילם ביום צום שבת מנוחתם¹. אין ספק שהכתוב מדבר בתיגרה שנפלה בין הסיעות היריבות בעצם יום הכיפורים. ברם היתכן שהכהן הגדול, אפילו רשע הוא, ייטלטל בטילטולי דרכים מירושלם למדבר יהודה ביום הכיפורים? אין זאת כי אם יצא הכהן להבטיל את מצדדיו של מורה הצדק משמירת יום הכיפורים ביום שחל להיות לפי חשבונם שלהם. וממילא נזכרים אנו במעשה שבי רבן גמליאל וברבי יהושע המובא במסכת ראש השנה פרק ב' משניות ח' וט'. לפי המסופר הכי ריו רבן גמליאל, ראש הסנהדרין, על חידוש ה' חודש, על פי עדותם של שנים עדים שלא היו מהימנים על רבי דוסא בן הרכינס ועל רבי יהושע. מניסוח הדברים משתמע כי בשעה שחלק רבי דוסא על רבן גמליאל להלכה בלבד, חלק עליו רבי יהושע גם למעשה. מכיון שיש לשער שנתפלגו בקביעת ראש חודש תשרי נתעורר חשש שמא יעשה רבי יהושע יום כיפורים לעצמו ושבזכות גדולתו יימשכו אחריו רבים מקהל ישראל, ותימצא האומה מפולגת. על כן "שלח לו רבן גמליאל: גזורני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכיפורים שחל להיות בחש' בונך". אף אם אין המעשה שווה לפלוגתה שבין הכהן לבין מורה הצדק דמיון יש כאן. גם פה וגם שם הבחינו מנהיגי העם, רבן גמליאל והכהן, שאם יעברו בשתיקה על סטיתם של רבי יהושע ושל מורה הצדק מחשבון הלוח שקבעוהו הם, יתנו ידם לפריצת גדר ולערעור אחדות האומה. היה עליהם לחשוש שתשתרר אנדרלמוסיה בעם, ויום שהוא חול בעיני אחד, יהא מוחזק חג בידי שכנו. אך בעוד שרבי יהושע קיבל עליו דינו של רבן גמליאל — "נטל מקלו ומעותיו בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבוננו" — עמד מורה הצדק במריו עד שנצטרך הכהן שבדורו להכריח בכוח הזרוע אותו ואת מצדדיו לחלל "את יום צום שבת מנוחתם" (פ"ח, ש).

ייאמר מיד שיסודות הלוח המיוחד לכת נודעו

מראשית ימי התגליות במערות קומראן הוכר האופי האפוקליפטי של רבות מיצירות הכת שהייתה אחריה את "המגילות הגנוזות". על החיבורים השלמים והמקוטעים שכבר נתפרסמו מתוסף עתה גויל שהזכירו האב מיליק בהרצאתו בקונגרס הבינלאומי לחקר המקרא בסטראסבורג (סוף אבי-גוסט 1956). באותו קטע נדרש — כך ידמה — הכתוב בדברים ל"א: והיה כי יבוא אליך הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשיבת אל לבבך וכו'. — על כך נאמר: "אנחנו מכירים שיבואו מקצת הברכות והקללות שכתוב בספר משה". ובהמשך הדברים נאמר: "אנחנו כתבנו אליך מקצת מעשי התורה שחשבנו לטוב לך ולעמך וכו'". הרשות ניתנת לשער שהדברים מכוונים כלפי אחד מחשובי הדור שהכת קיוותה להטותו לצדה. ואולי נמנה הוא עם אותם מ"בית אבשלום ואנשי עצתם", שעל סיועם סמכו בני הכת ואשר לאכזבתם "נדמו בתוכחת מורה הצדק ולוא עזרוהו על איש הכוב" (פ"ח ה, 9—11). נימה של הפצרה ובקשת שיכנוע עולה מדברי הסיום של הקטע שבהם פנה המחבר אל מי שהכת מופנה אליו ומסביר שאמר מה שאמר "בשל שתשמח באחרית העת". וכבר למדנו לדעת ש' חברי הכת ראו את "אחרית העת" קרבה והי' לכת וציפו לקיום הנבואות והאזהרות כימיהם שלהם.

צפיה משיחית זו היתה הגורם העיקרי להתבדלות הכת מכלל ישראל שסרבו לבוא בברית החדשה. התבדלות זו לבשה צורות מצורות שונות. בני הכת רחקו מירושלים, מבצרם של "בוני החיץ" — יריביהם, והתישבו במדבר יהודה. הם נשתנו מאחיהם בהילכות יום-יום, הנהיגו שיתוף ברכוש ושיתוף בתורה והקפידו הקפדה יתרה ב' מילוי המצוות. אולם אחד הסימנים המובהקים לנתיקת קשרי החיים שבינם לבין אחיהם יש לראות בבחירתם בלוח-שנה שונה מזה המקובל על מצדדי הכהן, הם מרשיעי הברית — כפי שנקראו בפיהם מתנגדיהם. נודמן לי להטעים את חשיבותה של סוגיה זו בשעה שדנתי בכתובים בפשר חבקוק (יא, 4—9) המספרים בכהן הרשע "שרדף אחר מורה הצדק לבלעו בכעס חמתו אבית גלו-תו", היא קומראן, והתגולל על בני הכת "בקץ

1 Yom Hakkippurim in the Habakkuk Scroll. *Biblica* 1951. pp. 549-63

שהדגשת מפלתם של המינים בעולם הזה ובעולם הבא — פיתוח מדרשי מקובל על חז"ל כשהוא לעצמו — זוכה לכפל-משמעות לאור נטיות של בעלי ברית דמשק להתנחם על גורלם המר "בעת הרשעה" בתקוות לנצחונם שיבוא "באחרית ה-עת", מושג שהם פירושוהו פרוש היסטורי מובהק. על רקע זה מובנות לנו טענותיו של בעל ספר היובלים. ימים שקודשו בסיעה אחת היו בבחינת חול בעיני הסיעה האחרת. והלא כך אף למדנו המעשה ביום הכיפורים שבפשר חבוק.

אם עד כה הסמכנו את לוח הכת ללוח ספר היובלים על פי ההסתברות בלבד, בא עתה מילים ומבשרנו כי יש בידו ראיות חותכות שכת בני היחד קבעה את חשבון העיתים על פי הכללים השרירים וקיימים לגבי לוח היובלים. נתגלה בקומראן חיבור הדן בחלוקת השנה למשמרות כהנים והוא מותאם בכל פרטיו לאותו לוח של שלוש מאות וששים וארבעה יום שכבר הזכרנו. לוח של משמרות כהנים מצוי גם במסורת חז"ל (תוס' תענית, תחילת פרק 12) ובו כשלעצמו אין משום חידוש. החידוש הוא במספר המשמרות ובחישוב תקופת השירות של כל משמר ומשמר. לפי תוס' תענית (כו, א) תיקן בתחילה משה לישראל שמונה משמרות "ארבעה מאלעזר וארבע מאיתמר. בא שמואל והעמידן על שש עשר רה, בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה". מספר אחרון זה שימש יסוד להסדר של משמרות הכהנים בתקופת בית שני, כפי שאפשר ללמוד ממשנה תענית ד, ב (ומקבילים) שלפיה "התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות". תקנה האחרונה בדה"א כד, א—יח. (ראה גם יוסף בן מתתיהו, קדמוניות ז, יד, ז; נגד אפיון ב, ח).

כנגד זה נתחלקה השנה בקרב הכת לכ"ו משמרות "כך מצאנו כתוב במפורש ב"מגילת מלחמת בני האור בבני החושך" דף 2, שורה 21: "אבות העדה שנים וחמשים. ואת ראשי הכהנים יסרוכו אחר הכוהן הראש ומשנהו ראשים שנים עשר להיות משמרות בתמיד לפני האל. וראשי המשמרות ששה ועשרים במשמרותם ישרותו". כל משמר היה ממונה על שני שבועות מתוך נ"ב שבועות השנה. תקופת משמרתו נחלקה לשתיים, שבוע בכל מחצית שנה, בת כ"ו שבועות. (על חילופי המשמרות מדי שבוע מלמדים גם מקורותינו. ראה סוכה ה, ח; תמיד ה, א). השנה נחלקת כאמור ל"ב חדשים, שלושים

קודם שנתגלתה ספרותה. דברים מפורשים ודברים שברמזו השוורים במגילת ברית דמשק לימדו את החוקרים שמחברי המגילה היא נהו אחרי הלוח של ספר היובלים. ועתה, כשנתגלו קטעים גם של מגילת ברית דמשק וגם של ספר היובלים במערות קומראן נתאשרה הסברה שאומנם חשבון העיתים של זה הוא אף חשבון העיתים של זה.

נשאלת השאלה, במה נשתנה לוח הזמנים של "בני היחד" מן הלוח של כלל ישראל? לאמתו של דבר מעמידנו על ההבדלים בעל היובלים בפרק השישי של ספרו, כשהוא מודיענו על מצות האל אל נוח לאחר המבול: "ואתה צו את בני ישראל ושמרו את השנים כמספר הזה שלוש מאות וששים וארבעה ימים יהיו שנה תמימה. ולא ישחיתו את מועדה מימיה ומחגיגה". משמע, בעל הספר הסמיך את לוחו אל מהלך השמש, אם כי קבע דרך שרירות לבו כי שלוש מאות ששים וארבעה יום ימלאו שנה אחת, שפירושו חסרון יום אחד וכרבע היום לגבי שנת השמש האמיתית שעליה מיוסד הלוח היוליאני שהונהג בשנת 47 לפה"ס. ואילו הלוח של חז"ל, המעוגן במסורת הבית הראשון, מושתת על חדשי הירח ששנים עשר מהם מצטרפים ל-354 יום בלבד. הפרש זה כמובן לא נעלם מעיניו של מחבר ספר היובלים והוא מזהיר את נוח על קילקול החשבונות באלה המלים: "ושכחו כל בני ישראל ולא ימצאו את דרך השנים ושכחו חודש ושבת וחג וכל חוק השנים יתעו... אשר יביטו אל הירח והוא ישחית את הזמנים ויקדם משנה לשנה עשרה ימים. על כן תבאנה להם שנים אשר בהן ישחיתו ויעשו יום העדות לבו טומאה לחג ובלבלו כל ימי קודש בטמאים ויום טומאה ביום קודש, כי ישחיתו הירחים והשבתות והחגים והיובלות". כך נראים הדברים בעיניו של ההולך אחרי לוח השמש. אולם כיוצא בדברים האלה השמיעו באזני הנאמנים לחשבון העיתים על פי חילופי הירח, כנגד בני הכת של מדבר יהודה וגורוריהם נאמרו לפי המשוער דברי חז"ל במדרש תהלים על מזמור כח, ה: כי לא יבינו אל פעולת ה' ואל מעשה ידיו. יהרסם ולא יבנם. אלו המולדות, כמה שנאמר ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים (בר"א טו). וכתוב: עשה ירח למועדים (תה' קד, יט). והם, המינין, שאין חושבין לא מועדות ולא תקופות, יהרסם ולא יבנם. יהרסם בעולם הזה, ולא יבנם לעולם הבא". קרובה ללבי ההשערה

השנה (1.1), הוא ניסן בחשבוננו) יחול תדיר ביום ד' בשבוע, יום בו נבראו המאורות הגדולים (בר' א, כד—יח). ביום זה, המסמן את מחצית השבוע, יחולו גם רוב החגים החשובים. עקרון זה עולה בעליל מן התרשים שדלהלן המועתק ממאמרה של מרת יובר.

יום לחודש, בתוספת יום אחד בסוף כל רבע שנה, שהם 34 בסך הכל. החוקרת הצרפתיה, מרת יובר, הוכיחה לפני כשלוש שנים שימי השנה בכל רבע השנה זוגיים לעולם כל אחד לאותו יום בשבוע ואינם זזים ממקומם. וזו מעלתו של לוח היובלים. יתר על כן, היום הראשון למנין ימות

ימי השבוע

יום ד'	1	8	15	22	29	6	13	20	27	4	11	18	25
יום ה'	1	9	16	23	30	7	14	21	28	5	12	19	26
יום ו'	3	10	17	24	1	8	15	22	29	6	13	20	27
שבת	4	11	18	25	2	9	16	23	30	7	14	21	28
יום א'	5	12	19	26	3	10	17	24	1	8	15	22	29
יום ב'	6	13	20	27	4	11	18	25	2	9	16	23	30
יום ג'	7	14	21	28	5	12	19	26	3	10	17	24	31
חדשי השנה	i — iv — vii — x	ii — v — viii — xi	iii — vi — ix — xii										

גמורה את שם המשמר הזה גם בחלק הראשון של הרשימה, שם הוא זוכה באחרון של פסח. גם כאן וגם שם מחליפו משמר "ידעיה" המתכבד ב"הנף העומר" — הוא ראשית ספירת החמשים שבין פסח לשבועות — וכחג הסכות. — לפי אותה הקבלה נשחזר את שם המשמר "שעורים" במקום החמישי במחזור השני. —

מן העובדה ש"הנף העומר" חל ביומו הראשון של משמר ידעיה שהוא בהכרח יום א' בשבוע לפי חשבון הכת (ממחרת השבת) יש להסיק שלוש מסקנות:

(א) ידעיה פתח בשרותו ביום ראשון בשבוע וכמוהו החלו כל המשמרות לשרת מיום א'.
 (ב) תחילת מנין המשמרות אינה זהה עם תחילת המנין של החדשים. שהרי אם ידעיה מכהן בימים 26.1.—2.11. יכהן יורייב בימים 19.1.—25.1. ומ' עוזיה מיום 12.—18 בחודש הראשון. לפי כן שרת המשמר שקדם לו בימים 51.—11.1. וזה שלפניו בימים 29.11.—4.1. משמע, היום הראשון למנין החדשים יחול באמצע תקופת השרות של משמר כהונה.

(ג) הכת חגגה את חגיגה החל מערב יום המועד, כמקובל עלינו ושלא כנהוג בקרב הנוצרים. כך מוכח מקביעת "הפסח" בשלושה למעוזיה. כאמור עולה מעוזיה ביום 11.1., שהוא יום א' בשבוע. יומו השלישי יחול, איפוא, בארבעה עשר לחודש

על פי חשבונותיה קבעה מרת יובר שיום א' של פסח יחול בלוח הכת לעולם ביום ד' בשבוע. כן הסיקה שבמנין העומר החלו "ממחרת השבת" הראשונה שלאחר חג הפסח, משמע מיום א' בשבוע שחל ב-26.1. חג השבועות הוחג ביום 15 לחודש השלישי שיחול תדיר ביום א' בשבוע (ממחרת השבת).

הקטע של "ספר משמרות הכהונה" שנתגלה בקומראן מאשר אישור גמור את מסקנותיה של מרת יובר.

ואלה דברי הקטע:

השנה הראשונה מועדיה
 בשלושה למעוזיה הפסח
 באחד בידעיה הנף העומר
 בחמשה בשערים הפסח השני
 באחד בישוע חג השבועין
 בארבעה במעוזיה יום הזכרון
 בששה ביורייב יום הכפורים
 בארבעה בידעיה חג הסכות

אף במבט ראשון אתה נוכח לדעת ששמות המשמרות חוזרים בסדר מקביל בשני חלקי הרשימה. את המחצית הראשונה פותח משמר "מעוזיה" המשרת בחג הפסח. ואותו משמר פותח גם את מחצית השניה ב"יום הזכרון", הוא ראש השנה. אחריו משרת "יורייב" ובחלקו נופל יום הכיפורים. על סמך כך יש להשלים בוודאות

מים ארבעה משמרות (פס' ח—י). שתי הרשימות נבדלות בענין אחד. בקטן מקומראן זוכה "מעור-זיה" במעמד ראשון. ואילו בדברי הימים מסת-יימת הרשימה ב"מעוזיה" והבכורה ניתנת ל"יור-יריב שהוא המשמר השני בסדרי הכת. כתוצאה מכך מופיע בדברי הימים מעוזיה בסוף הרשימה. ראויה לציון העובדה שבלוח היהודי נקבע ראש המשמרות בחודש השביעי, הוא יהויריב העולה למעמדו ביום החמישי לחודש זה (תשרי). ואילו בלוח הכת נפקד כראשון המשמרות "מעור-זיה" המכהן בקודש בחודש הראשון, בניסן. ואף אם גם זה וגם זה אינם מתחילים בתפקידיהם באחד בחודש, הרי יש כאן רמז לשנים מראשי השנים שהיו מקובלים על ישראל. על-ידי קביעת ניסן בראש לוח מועדיהם מקיימים אנשי הכת בידיהם מסורת ישראלית, שנפקדה במשנה ראש השנה (א. א.) : "באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים". וגם בפי יוסף בן מתתיהו (קדמוניות א. ג. ג.).

איך נתאפשרה ההעתקה של סדר כ"ד המש-מרות מדברי הימים אל מערכת המשמרות של הכת שעל פי לוחה מתחייב מנינם להיות של כ"ו? בקטע שהובא לעיל לא הוזכר אף שם אחד שאינו בספר דברי הימים. אף על פי כן אפשר לסמן את הדרך שבה יישבו אנשי הכת את הקושיה.

הבא לבדוק ימצא שמשמר "מעוזיה" עולה למעמדו בשניה כעבור כ"ג שבועות מאז תקופת כהונתו הראשונה. הוא הדין לגבי ידעיה, ועל פי ההיקש גם לגבי יהויריב. והיה עלינו לצפות שב-סדר-משמרות המיוסד על שני הצאי-שנה בני כ"ו יתחדש המחזור כעבור עשרים וחמשה שבו-עות. מכאן מתחייבת מסקנה פשוטה. הכת ייסדה עצמה על סדר המשמרות של כלל ישראל והו-סיפה עליו בסופו שני משמרות ששרתו במשך חודש אחד, אם לסירוגין אם כל אחד שני שבועות ברצוף, בארבע התקופות 15.XII—21.XII ; 22.XII—28.XII ; 29.XII—4.I ; 5.I—11.I. בכך יש לראות משום הוכחה חותכת למשניותו של סדר משמרות הכהונה של הכת שנלקח ממסגרת ה-מותאמת למניין שמונים ללבנה והושתת על מנין שמונים לחמה, אגב הטלאת טלאים גרידא.

בדיקתנו העלתה שתאריכי כל המועדים ש-פורשו בתורה על פי יום וחודש נשמרו בקפדנות בלוח הכת שהוא הלוח של ספר היובלים. ואילו "הנפת העמר" וממילא גם חג השבועות שתא-ריכיהם לא פורשו והם נקבעים לגבי חג הפסח

הראשון ויתמשך אל החמישה עשר, שהוא יום ד' בשבוע.

נראה להלן שמכאן מוצאות למסקנות נוספות. אך נשוב, לפי שעה, ללוח המשמרות.

מעוזיה מכהן בימים 12.I—18.I וביומו השלי-שי, ב"ו.14, חג הפסח.

יהויריב מכהן בימים 19.I—25.I וביומו השלישי, ב"ו.21, אחרון לפסח.

ידעיה מכהן בימים 26.I—2.II וביומו הראשון, הוא יום א' בשבוע, "הנף העומר" (ויק' כג, יא), תחילת מנין השבועות.

משמר פלוני מכהן בימים 3.II—9.II. שעורים מכהן בימים 10.II—16.II. ביומו הח-מישי, ב"ו.14, פסח שני.

מיום "הנף העומר" עד ל"פסח שני" עברו תשעה-עשר יום ובהם שבעה ימי "ידעיה", שב-עה ימי המשמר הבלתי נודע וחמשת ימי "שעור-רים" הראשונים. עד לחג השבועות חסרים אנו, איפוא, שלושים יום. מהם שני הימים הנותרים של "שעורים" ו-28 של ארבעה משמרות אלמו-ניים, לפי שעה. הגענו למשמרו ישוע המכהן בימים 15.III—21.III ושביומו הראשון (יום א' בשבוע) חל "חג השבועין". משמע מחבר ספר היובלים לא טעה, בשעה שקבע את חג השבועות בט"ו בחודש השלישי (ס' היובלים טו, א ; טז, יג ; מד, א—ה). ההשערות ששערו החוקרים להסבר תמיהה מדומה זו מתגלות כנטולות יסוד. י. אפשטיין² טען שבעל היובלים שילב שני חוד-שי ירח (ניסן-איר) בחשבוננו וכך הצליח לדחוס חמשים יום בין איסרו חג פסח — "ממחרת הש-בת" לפי תפיסה זו (22.I) — לבין חג השבועות שחל ב"ו.15.III. ואילו מורגנשטרן ייחס לבעל ה-יובלים טעות חשבונית פשוטה וגמר אומר שהיה עליו לקבוע את חג השבועות ב"ו.11.III.³ — עתה, כיון שאין הבעיה בעיה, שוב אין צורך ליישבה. עד כאן החשבון חלק, ברם ברור שהקטע שלפי-נינו רחוק מלהיות שלם וחסרים בו שמות מש-מרות רבים עד שיוכיר הלוח את "מעוזיה" במח-זורו השני. אלא שלא יקשה להשלים את הרשימה, כמעט במלואה. שהרי מועתקת כאן רשימת המש-מרות המובאת בדה"א כד, ז—יח ; גם פה וגם שם נפקדים יהויריב וידעיה באותו סדר (כד, ז). "שעורים" נפרד מהם על ידי "חרים". ובין "שעורים" לבין "ישוע" חוצצים גם בדברי הי-

² Etudes Juives XII (1891), pp. 8-20
³ HUCA III (1926), pp. 93; 96

ביום 22 לחודש התשיעי בלוח השמש, על פי החישוב שערכנו לעיל.

סמוכין לקשר בין חג החנוכה לבין יום העשרים ושנים בחודש יש למצוא בספרי המקבים. פעמיים מדמה מחבר ספר מקבים ב' את חג החנוכה לחג הסכות. בפרק י' ו' הוא מודיענו שחגנו היהודים "את שמונת הימים בשמחה כחג הסכות בזכרם את רעותם לפני זמן־מה בחג הסכות בהרים ובמערות כחיות השדה". בראשית ספרו מו"ב נוסח מכתב שנשלח מטעם אנשי ירושלים בשנת הנצחון, אל אחיהם שבמצרים, בזה הלשון: "ועתה עשו את ימי חג הסכות בחודש כסלו" (א. ט; יח). — קרובה ההשערה שלדעת מחבר הספר יש לחוג את החג בחודש התשיעי, במקביל לחג הסכות, מן הט"ו עד לכ"א בו. ו"חג השמן" הוא היום המוסף, מעין שמיני עצרת של החג החדש.

חיזוק לסברה זו יש למצוא בספר מקבים א', בהערה שנתפרשה לרוב כטעות מעתיקים. בפרק א, נד רשום בכל כתבי היד היווניים שעליהם מיוסדות המהדורות המדעיות של ספר המקבים, שהסורים חיללו את המזבח "בחמשה עשר יום בכסלו בחמש וארבעים ומאה שנה" ולא "בחמשה ועשרים לחודש התשיעי". כמובא במקבילות (ד, גב—נד). המהדירים רגילים להסתמך על גירסת המיעוט של כתב־יד סוריים ולקרוא אף במקום הראשון, "בחמשה ועשרים יום בכסלו". — ברם ידמה שבכתבי היד היווניים נשמרה מסורת קדומה שנתגלתה עתה מחדש בכתבי הכת מ־קומראן ואשר לפיה הוחג אותו חג כחג סוכות שבחודש התשיעי מיום ט"ו עד יום כ"א בו.

ומה ילמדנו כינוי החג באותו קטע — "מועד השמן" — על מקורותיו של חג החנוכה?

כאמור מדברים ספרי המקבים תדיר על חג הסוכות שבחודש התשיעי הנהוג לזכר ימי חנוכה המזבח לאחר טיהור בית המקדש. מקורות מאוחרים יותר כמג' תענית (כג) ופסיק' רבתי (פרק ב') מכנים את החג "חנוכה" סתם. — יוסף בן מתתיהו קורא לו בשם — "חג האורות" (קדמוניות יב, ז, ז) ומודה שאינו יודע את פשר השם. "אני משער", הוא אומר, "שהסיבה בכך שהחירות נראתה לנו מעבר למה שצפינו ומשום כך ניתן שם זה לחג". — רק בשבת כא, ב נזכר לראשונה אותו מעשה מפורסם ב"פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמתו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו

בלבד, הוצבו בלוח הכת על פי חישובים ההולמים את סדרי הזמנים המיוחדים לכת והנבדלים מחשבון העיתים של כלל ישראל.

ברם זהות התאריכים הנומינאלית אינה מבטיחה סינכרוניזציה של המועדים למעשה. שהרי בעוד שהיום העשירי לחודש השביעי, הוא יום הכיפורים, יציב וקיים בלוח הכת — שהוא לוח השמש — ולעולם יחול ביום ו' בשבוע, ישתנה היום העשירי בחודש הירח השביעי מדי שנה לעומת התאריך שנקבע על־פי מהלך השמש. מידת ההבדל תלויה במידת ריחוקה של השנה הנדונה מהשנה המעוברת הקרובה שנועדה להתאים את חשבון הירח למהלך השמש. אם אותה שנה ראשונה למחזור עיבור היא (2-3 שנים) יעלה ההפרש כדי 4-5 ימים. אם המדובר בשנה שניה בלתי מעוברת, יעלה ההפרש כדי 14-15 יום ובשנה השלישית ל־23-25 יום. אם עוברת השנה השניה במחזור, יקדם יום הכיפורים בלוח הירח 8-10 ימים לאותו יום בלוח השמש, ואם השנה השלישית עוברת יקדם 3-5 ימים בלבד. כאן המפתח להבנת הפלוגתה שבין הכהן לבין מורה הצדק וסיעתו בענין קיום יום הכיפורים (פ"ח יא, 4-9) שכבר הזכרנו. כאן אף המפתח ליישוב תמיהה נוספת לגבי מערך העיתים של הכת.

לפי דברי מיליק נזכר באחד מקטעי קומראן חג הנעדר לחלוטין מן הלוח הכללי־יהודי. חג זה חל בחודש התשיעי — "בעשרים ושנים בו מועד השמן". הנכון שאין לנו יום טוב בעשרים ושנים בכסלו. ברם אם נזכור שאין חגי העדה היא חלים בעת ובעונה אחת עם חגינו אנו — ועל אחת כמה וכמה כשהמדובר בחג שתאריכו לא פורש בתורה, או שאינו מן התורה כלל, ואם נשים לבנו לכינוי של החג המוסף, כביכול — מועד השמן — יוסכם שלפנינו עדות קדומה ביותר, ואולי הקדומה מכולן, ל"חג האור" (ות) המכונה בפנינו חנוכה.

המסורת היהודית מספרת שחג זה הונהג על־ידי בני חשמונאי בעשרים וחמשה בחודש התשיעי, הוא כסלו, בשנת 14 (165) לפה"ס, לזכר נצח־חונם על צבאות אנטיוכוס אפיפנס, ביום שבו חיללו הסורים את המזבח שלוש שנים קודם לכן (מקבים א' ד, נא ואילך; ב' י, א—ט; יוסף בן מתתיהו, קדמוניות יב, ז, ו). אם נניח שאותה שנה היתה שנה רביעית במחזור עיבור וקדמה לה שנה מעוברת, יכול לחול בה יום כ"ה בכסלו

שלח מצאצאי הכהנים שטמנו את האש לקחתה. וכאשר סיפרו לנו, לא מצאו אש כי אם מים עבים. וצוה עליהם לשוב אותם ולהביאם. ואחר אשר הוכן הדרוש לזבחים אמר נחמיה לכהנים לזרוק מן המים על העצים ועל אשר עליהם. וכאשר נעשה הדבר הזה ועבר זמן מה, השמש המעוננת לפני כן זרחה, התלקחה אש גדולה ו- כולם השתוממו. ובהאכל הקרבן ערכו הכהנים תפלה. והכהנים וכולם בפתוח יונתן והאחרים עונים כמעשה נחמיה. בהמשך הסיפור מצווה מלך פרס לגדור את מקום הבאר ולקדשו. "ואנשי נחמיה קראו לו נטהר, לאמור טהרה הוא. ורבים יקראו לו נטהי". כבר הסכימו חכמים שאין שמות אלה אלא שיבושים של שם העצם היווני "נפטא" ושאינן אותם "מים עבים" אלא "שמן האדמה". הזכרת יונתן, אחי יהודה המקבי, שהיה משמש בכהונה גדולה, בתוך הסיפור על תקופת נחמיה מרמז שגם אל חנוכת המזבח בשנת 164 נקשר סיפור דומה על "מים עבים" שנשפכו על הקר- בנות ושנתלקחו ברוח השמש.

האם מכאן יתפרש הכינוי "מועד השמן"?

ממנו שבעה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים".

רבים החוקרים שהתיחסו בפיקפוק למסופר בגמרא וראו בו פרי דמיון מאוחר נטול בסיס של ממש. ועתה מוכח לפחות דבר אחד. דברי חז"ל נתלים במסורת קדומה שבה כונה החג "מועד השמן". אותה מסורת פיתחו וקישטו לפי דרכם.

לא נוכל להגיד דברים ודאיים על מוצא השם "מועד השמן" ועל הנסיבות שבהן נולד. אבל מובטחים אנו שעתיק יומין הוא, שהרי נשתמר בתעודות יהודיות כיתתיות מלפני העידן הנוצרי. בהכרח ניזכר עתה בסיפור המופלא המובא בספר מקבים ב' (א, יח ואילך), אשר בו נקשר החג החדש שבחודש התשיעי — "חג הסוכות והאש" — אל מעשה שאירע בימי שיבת ציון: "כאשר הגלו אבותינו לפרס לקחו הכהנים יראי השמים מאש המזבח בסתר ויטמנוה בעומק באר אשר תחתיתה היתה בלי מים. ושם שמרוה לבטח כי לא נודע המקום לאיש. וכעבור שנים רבות כשעלה ברצון האלהים ונחמיה נשלח מאת מלך פרס,